

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr,
182 sahifa, iyun, 2025-yil.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi

- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Ways to Strengthen the Economy of Karakalpakstan	12
Isakov Janabay Yakypbayevich	
Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xavf-xatarlarini iqtisodiy baholash.....	18
Raxmatova M.G., Saidjonova Z.B	
Strategy For Attracting Investments By Expanding the Participation of Joint-Stock Companies in the Securities Market	23
Aytmuratova Ulbike Jalgasovna, Kutlymurat Zhalgasovich Aytmuratov, Raushan Nurlybay qizi Umirzakova	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlari: mavjud holat va takomillashtirish yo'llari	29
D.E.Qarshiev	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston	35
Islomova Dilrabo Salomovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xodimlarning mehnat samaradorligini oshirishda rahbarlarning roli	40
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li, Yusupov Sherzodbek Baxtiyor o'gli, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Madraimov Xabibulla Madaminovich	
Обзор по теме Современные системы управлением возбуждение синхронных машин и перспективы их развития	47
Алиев Абдор Мураткулович	
The Mechanism for Applying Tax Benefits and Preferences in Tax Administration	52
Dilorom Mutalova	
Innovatsiyalarning ahamiyati va ularning iqtisodiy samaradorligining o'zbekiston qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashdagi roli	57
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o'g'li	
Bino va inshootlarni zilzilabardoshligiga oid nazariyalar.....	62
Jalilov Ahmadbek Ikromjon o'g'li	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini konseptual asoslari va shartlari asoslari xususida	66
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
The Analysis of the Psychophysiological Condition of Children With Mental Disorders and the Creation of Comfort Through Designed Clothing	73
Asatilaeva Lola Muratjon qizi, Muminova Umida Tokhtasinovna	
Analysis Types of Waterproof Fabrics and Their Physical and Mechanical Properties	80
Pulatova Laziza Bakhodirovna, Kasimova Aziza Bakhodirovna	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari	85
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li	
Suv resurslarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalar:qishloq xo'jaligi uchun iims modelini ishlab chiqish.....	89
Fazilat Egamberganova Shuhratovna	
Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish	93
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
Qurilish sanoati korxonalarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari	98
Yembergenova Aynur Aydosbaevna	
Mahalliy budjetlar ijrosi to'g'risidagi hisobotlar va ularning axborot imkoniyatlarini oshirish masalalari	104
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich	
Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi	110
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi	

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari	115
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini ta'minlashning gnoseologik asoslari xususida	118
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy jihatlarini	125
Yaqubova Nodira Olim qizi	
O'zbekistonda to'qimachilik eko-mahsulotlari bozorining rivojlanish imkoniyatlari	130
Nosirova Charos	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining o'rni	135
Asadullina Nailiya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Axoli daromadlarining turmush farovonligiga ta'siri	142
Berdibekov A.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ta'lim xizmati sifatini oshirishni ekonometrik modellashtirish usullari	148
Axmedova Barno Abdiyevna	
Jahon mamlakatlarida chakana savdoni boshqarishning o'ziga xosligi va unda strategik menejment tizimi	151
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
Kichik tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari	156
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
Geologiya korxonalarining investitsion samaradorligini oshirish yo'llari	163
O'tamurodova Surayyo SHokirjon qizi	
Temir yo'l transportini rivojlantirishdagi xorij tajribasi	169
Nasrullayev Nurbek Baxtiyorovich	
Hududlar iqtisodiyoti agrar sektori investitsion faolligining ko'rsatkichlar tizimi va ularning xususiyatlari	174
S.J. Yangiboev	

HUDUDLAR IQTISODIYOTI AGRAR SEKTORI INVESTITSION FAOLLIGINING KO'RSATKICHLAR TIZIMI VA ULARNING XUSUSIYATLARI

S.J. Yangiboev

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti PhD

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasi milliy iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining o'rni hamda uni rivojlantirish yo'lida olib borilayotgan islohotlarning ijtimoiy-iqtisodiy natijalari bayon etilgan. Shuningdek, qishloq xo'jaligi sohasiga ajratilayotgan investitsiyalar hajmi va agrar sektorning investitsion salohiyatidan foydalanish holati atroflicha tahlil qilingan. Maqolada agrar sohaga investitsiyalarni jalb etishning istiqbolli yo'nalishlariga oid ilmiy asoslangan takliflar va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: modernizatsiyalash, investitsiya, uzoq muddatga mo'ljallangan strategiya, investitsiya dasturlari, yalpi qishloq xo'jaligi mahsuloti, ekonometrik model, rentabellik.

Abstract: The article examines the role of agriculture in the national economy of the Republic of Uzbekistan and the socio-economic outcomes of reforms aimed at its development. It also analyzes the volume of investments allocated to the agricultural sector and the current state of utilization of its investment potential. Scientifically grounded proposals and practical recommendations are provided regarding promising directions for attracting investments to the agrarian sector.

Keywords: modernization, investment, long-term strategy, investment programs, gross agricultural output, econometric model, profitability.

Аннотация: В статье рассматриваются роль сельского хозяйства в национальной экономике Республики Узбекистан и социально-экономические результаты проводимых реформ, направленных на его развитие. Также исследованы объемы инвестиций, выделяемых на сельское хозяйство, и текущее состояние использования инвестиционного потенциала аграрного сектора. Представлены научно обоснованные предложения и практические рекомендации по перспективным направлениям привлечения инвестиций в аграрную сферу.

Ключевые слова: модернизация, инвестиции, долгосрочная стратегия, инвестиционные программы, валовая продукция сельского хозяйства, эконометрическая модель, рентабельность.

KIRISH

Bugungi rivojlanayotgan dunyoda agrar sektoriga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Shu bois, agrar sohada hududiy investitsiya siyosatini samarali amalga oshirishda investitsiya manbalarini to'g'ri tanlash, zarur me'yoriy-huquqiy bazani yaratish, investitsiya siyosatini izchil tarzda ro'yobga chiqarish hamda investitsiyalarni jalb qilish uchun mas'ul bo'lgan davlat organlarini aniqlash, investorlar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hududlarda investitsion faoliyatni samarali boshqarish darajasini baholash, ishlab chiqilgan hududiy investitsiya siyosatini samarali realizatsiya qilishning institutsional asosini tashkil etadi. Bunday boshqaruv tizimi, bir tomondan, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan investitsion menejmentni samarali tashkil etish orqali hududlarning iqtisodiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Shu munosabat bilan, investitsiyalarni boshqarish sohasida eng yangi yutuqlarni o'rganish hamda xorijiy mamlakatlar tajribasini tahlil qilish davlat organlari faoliyati uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Investitsiyalar nazariyasida davlat va hududiy darajadagi investitsion faoliyatni tartibga solishning samaradorligi va zarurligiga oid bir qator ilmiy ishlanmalar tizimlashtirilgan. Biroq, O'zbekiston iqtisodiyotida kuzatilayotgan zamonaviy transformatsion jarayonlar sharoitida hududiy investitsiya siyosatini iqtisodiy o'sishning istiqbolli yo'nalishlariga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar asosida shakllantirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Shu bois, ushbu siyosatni baholash va tahlil qilish uchun samarali ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zaruriyatga aylangan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bu borada qator iqtisodchi olimlarning ilmiy yondashuvlarini kuzatishimiz mumkin. Jumladan, hududiy investitsion faoliyatni boshqarishning funksional elementlari, uning instrumentlari hamda investitsiyalarni boshqarish bo'yicha sifat ko'rsatkichlari O.B. Ugurchiyev va D.O. Ugurchiyevlarning [1] ilmiy ishlarida tizimli ravishda tahlil qilingan.

Hududiy boshqaruv tizimining samaradorlik ko'rsatkichlari bilan hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga doir asosiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik Ye.A. Petrova, V.V. Kalinina va A.V. Shevandrin [2] larning ilmiy tadqiqotlarida hududiy va shahar darajasida modellashgan holda bayon etilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotining hududiy rivojlanishini tartibga solish, shuningdek iqtisodiyotning turli tarmoqlarida investitsion siyosatni samarali amalga oshirish borasida A.Sh. Bekmurodov [3], Sh.I. Mustafaqulov [4], S.A. Abdurahimova [5], B.B. Valiev [6] kabi yetuk iqtisodchi olimlar muhim ilmiy-amaliy hissa qo'shganlar. Ushbu mutaxassislar tomonidan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'siri, investitsion jozibadorlik darajasini aniqlash, erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish hamda investitsiya faoliyatini boshqarish tizimida moliyaviy hisobot va uning tahlilini takomillashtirishga doir yo'nalishlar chuqur yoritilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

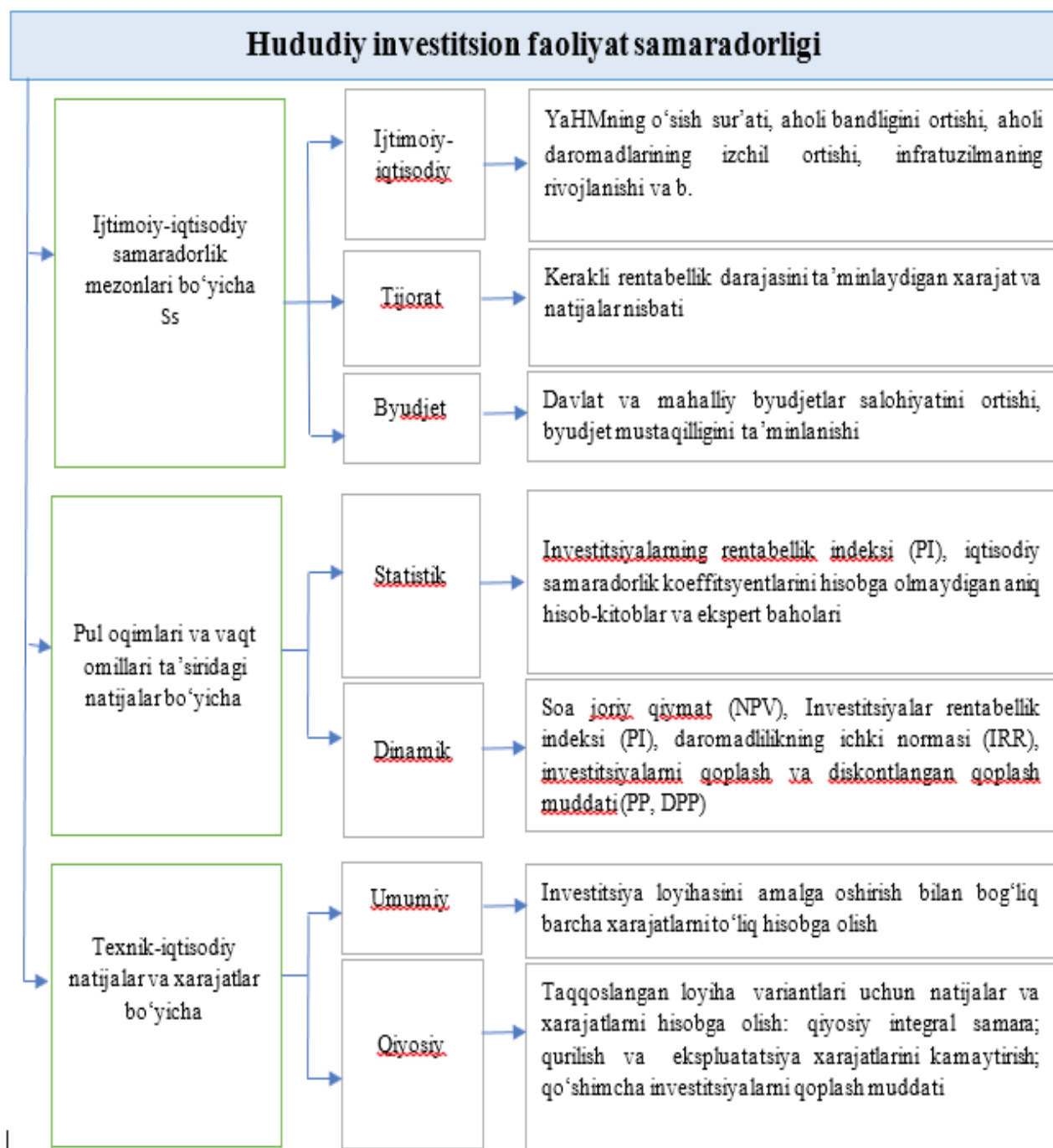
O'zbekiston Respublikasi hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining moliyaviy-iqtisodiy asosini tizimli ravishda olib borilishi zarur bo'lgan hududiy investitsion siyosat tashkil etadi. Hududiy investitsion siyosatning strategik maqsadlarini to'g'ri belgilash, ushbu maqsadlarni samarali realizatsiya qilishga yo'naltirilgan aniq vazifalar algoritmini ishlab chiqish hamda optimal investitsion menejment tizimini shakllantirish hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini to'g'ri tashkil etishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, hududiy investitsion faoliyatni boshqarish samaradorligi hududiy investitsion siyosatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim institutsional asosi sifatida namoyon bo'lsa-da, ushbu boshqaruv samaradorligining asosiy determinantlari investitsiyalarning turli mezonlar bo'yicha iqtisodiy samaradorligi orqali baholanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Investitsiyalar samaradorligi — ma'lum loyihalarni amalga oshirish natijasida olinadigan aniq qiymat ekvivalentlari yoki jamiyat uchun kuzatiladigan ijtimoiy-iqtisodiy foydalilik darajasi bilan belgilanadi.

Shuningdek, investitsiyalar samaradorligini baholashda nafaqat konkret loyihalarning iqtisodiy samarasi, balki hududiy investitsion faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy determinantlarni iqtisodiy va ijtimoiy mezonlar asosida turkumlash mumkin. Masalan, hududiy investitsion faoliyat samaradorligi o'rta muddatli istiqbolda yalpi hududiy mahsulot (YaHM) hajmining barqaror o'sishi orqali, ya'ni aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaHM ulushining ortishi orqali ifodalanadi.

1-rasm: Investitsion faoliyat samaradorligi tasnifi¹

Davlat investitsiyalarini boshqarish tizimi — boshqaruv usullari va vositalaridan foydalanilgan holda, hududiy investitsiya faoliyati ishtirokchilari bilan o'zaro aloqadorlik asosida shakllanadi.

Hududiy investitsiyalar tizimi esa mintaqa iqtisodiyotining real sektoriga xizmat qiladi hamda ushbu sektorni o'z resurslari yoki tashqi resurslar hisobiga to'ldiradi. Bu esa, o'z navbatida, hududiy investitsion faoliyatning muhim elementi bo'lgan konkret investitsion loyihalar samaradorligini baholash orqali investitsiyalarning

¹ Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

hududiy rivojlanishga ta'sirini aniqlovchi samaradorlik baholash tizimini shakllantirishni taqozo etadi.

Jahon amaliyotida tanlab olingan investitsion loyihalarni baholashda qo'llaniladigan asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimi ishlab chiqilgan bo'lib, 1-jadvalda ushbu ko'rsatkichlarning eng muhimlari tizimlashtirilgan.

1-jadval: Investitsiya loyihalarining samaradorligini baholash ko'rsatkichla²

Mezonlar	Formula	Mezonlar
Dinamik samaradorlik ko'rsatkichlari		
Sof joriy qiymat (NPV)		
Boshlang'ich yilgacha kamaytirilgan ajralmas xarajatlardan integral natijalarning oshishi yoki butun hisob-kitob davri uchun joriy ta'sirlar yig'indisi sifatida	$NPV = \sum_{t=0}^T (R_t - Z_t) \cdot \frac{1}{(1 + Ye)^{t-}} = \sum_{t=0}^T \frac{E_t}{(1 + E)^t}$ bu erda R_t -t-chi hisoblash bosqichida erishilgan natijalar (daromadlar); Z_t -t-chi hisoblash bosqichida xarajatlar $I = \frac{1}{K} \sum_{t=0}^T \frac{R_t - Z_{tek}^t}{(1 + Ye)^t}$	Loyiha NPV>0 bo'lsa samarali bo'ladi
Daromadlilik ko'rsatkichi (PI)		
Diskontlangan ijobiy pul oqimlari nisbati va davr uchun investitsiyalarning diskontlangan qiymati	$IRR = \sum_{t=0}^T (R_t - Z_{tek}^t) \cdot \frac{1}{(1 + Ye)^{t-}} = \sum_{t=0}^T K_t \frac{1}{(1 + E)^t}$	Loyiha DK>1 da amal qiladi
Ichki rentabellik darajasi (IRR)		
Diskontlash stavkasi, bu erda NPV=0, investor uchun investitsiyalarning minimal qabul qilinadigan darajasi	$\sum_{t=0}^T (R_t - Z_{tek}^t) \cdot \frac{1}{(1 + Ye)^{t-}} = \sum_{t=0}^T K_t \frac{1}{(1 + E)^t}$	IRD moliyaviy bozorlarda $\geq$ o'rtacha daromad
Loyihaning qaytarilish muddati (qay)		
Kapital qo'yilmalar umumiy effektlar bilan qoplanadigan loyiha boshlangandan boshlab vaqt		

Yuqoridagi ko'rsatkichlar orqali investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi baholanib, ular hudud investitsion faoliyatini boshqarishning pirovard natijalarining iqtisodiy mezonlarini o'zida mujassamlashtiradi xolos. Ya'ni sodda qilib aytganda loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholash imkoniyatlarini o'zida mujassamlashtirgan.

Investitsiyalarni boshqarish sifatini baholash davlat investitsion siyosati bo'yicha erishilgan retrospektiv natijalarni samaradorligini tahlil qilish va omillarni aniqlash orqali ta'minlanadi. Bunday boshqarish tizimi sifatini baholashda eng avvalo, boshqarishning asosiy funksional elementlari kesimida erishilgan natijalarga e'tibor berish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tabiiy ravishda, boshqarishning klassik funksional elementlari bo'yicha ko'rib o'tiladigan bo'linsa, hududiy investitsion faoliyatni boshqarishning funksional elementlarida quyidagilarni umumlashtirgan holda keltirish mumkin:

Hududiy investitsion faoliyatni rejalashtirish tizimi sifatini baholash.

Operativ boshqaruv elementi sifatida-hududiy investitsiya dasturlarini joriy holatdagi ijrosi tizimiga oid natijalari sifatini baholash.

Hududiy investitsion siyosat strategik maqsadi va vazifalarni realizatsiya qilishning iqtisodiy mexanizmi samaradorligini nazorat va monitoringi tizimi sifatini baholash.

Odatda, boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini baholash sifat va miqdor (reyting, ball, koeffitsiyentlar) usullarda amalga oshirilib, ushbu usullarning salbiy va ijobiy jihatlari yuzasidan hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifati samaradorligini baholashning milliy yondashuvlari amal qiladi.

Har bir hududlar kesimida investitsion faoliyatni boshqarish sifatini baholash hududlarni kompleks rivojlantirish davlat siyosatida muhim ahamiyat kasb etishi lozim. Bunda baholashning samarali usullaridan biri sifatida

2 Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

investitsion faoliyatni boshqarish sifatining 12 ta determinantdan iborat bo'lgan reyting tizimidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Shunday yondashuvlardan biri sifatida hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifatini baholashning ball tizimini milliy iqtisodiyot uchun samarali deb hisoblash mumkin.

Ushbu 2-jadvalga muvofiq hududlar investitsion faolligini boshqarish sifatini baholash real ko'rsatkichlar va ularning nisbiy chetlanish prinsiplari asosida tizimlashtirilgan. Agar va ko'rsatkichlar o'rtasidagi nisbiy tafovutga asoslangan holda hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifatini baholash mumkin bo'ladi. Hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifatini baholash quyidagi formula asosida amalga oshiriladi:

$$K_{IFBSB}^h / K_{IFBSB}^R \quad (1.8)$$

2-jadva: Hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifati samaradorligini ko'rsatkichlari

No	Funksional element	Mezonlari	Ball	
Investitsion jarayonlarni rejalashtirishni tashkil qiluvchi ko'rsatkichlar (7 ball)				
1.1	Rejalashtirish	O'rta va uzoq muddatli istiqbolga hududiy investitsion siyosat strategik dasturlarining mavjudligi	1	
1.2		Hududiy investitsion siyosatning ustuvor yo'nalishlarini qonuniy aktlar bilan rasmiylashtirilganligi	1	
1.3.		Hududiy investitsiya dasturlari ITI va keng biznes jamoatchiligi tomonidan partisipativ muhokamadan o'tkazilganligi	1	
1.4.		Rejalashtirilgan investitsiya dasturlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni oldingi yillarga nisbatan ulushining yuqori o'sish sur'atini ta'minlanganligi	1	
1.5.		Investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarida aholi jon boshiga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar indeksining Respublika o'rtacha ko'rsatkichiga nisbatan 1 dan yuqorligi	1	
1.6.		Qabul qilingan hududiy davlat investitsiya dasturlarida mahalliy byudjetlar hisobidan moliyashtiriladigan "Rivojlanish byudjeti"ning mavjudligi.	1	
1.7.		Rejalashtirilgan investitsiya xarajatlarida 50 %idan ortig'i yuqori qo'shilgan qiymatli tijorat loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirilganligi	1	
2. Operativ boshqaruv elementi sifatida-hududiy investitsiya dasturlarini joriy holatdagi ijrosi tizimiga oid natijalari sifatini baholash (3 ball)				
2.1.	Ijro tizimi elementlari	ITI va tadbirkorlardan iborat maslahat-kreativ guruhlar tashkil qilinganligi	1	
2.2.		Hududiy investitsiya dasturlari manzilli ro'yxatiga kiritilgan loyihalar texnik iqtisodiy asoslari, loyihalar ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi diagnostikasi tizimining umumiy uslubiyotining shakllantirilganligi.	1	
2.3.		Hududiy investitsiya dasturlari manzilli ro'yxatiga kiritilgan loyihalar texnik iqtisodiy asoslarining tizimlashtirilganligi.	1	
Hududiy investitsion siyosat strategik maqsadi va vazifalarni realizatsiya qilishning iqtisodiy mexanizmi samaradorligini nazorat va monitoringi tizimi sifatini baholash (2 ball)				
3.1.	Nazorat va monitoring	Investitsiya loyihalarini realizatsiya qilishning rasmiy tartiblarning (protsedura) mavjudligi	1	
3.2.		Investitsion dasturlar va rivojlanish byudjetini nazorat qiluvchi organlarning shakllantirilganligi	1	
	Jami integrall ball (KIFBSB)			12

Ushbu ko'rsatkichlarga asoslangan holda hududiy investitsion faoliyatni boshqarish sifatini baholashda quyidagi mezonlar bo'yicha xulosa tizimlashtiriladi.

Agar, =1 bunda hududiy investitsion faoliyat boshqaruv sifati yuqori tizimli tavsifga ega hisoblanadi.

Agar, =0,5 bunda hududiy investitsion faoliyat boshqaruv sifati yuqori tizimli tavsifga ega hisoblanadi.

Agar, =0 bunda hududiy investitsion faoliyat boshqaruv sifati mutlaq tizimli tavsifga ega bo'lmaydi va samarasi hisoblanadi.

Aksariyat holatlarda ushbu ko'rsatkichlar yuqoridagi mutlaq miqdor ko'rsatkichlarida kuzatilmaydi. Umumiy sifatni baholash ko'rsatkichi 0 va 0,5 intervalda bo'lib unda investitsion faoliyat boshqaruv sifati tizimli tavsifga

ega bo'lmaydi. Agar, yuqoridagi ko'rsatkich 0,5 va 1 intervalida bo'lganda investitsion faoliyat boshqaruv sifati nisbatan tizimli tavsifga ega bo'ladi.

Hududiy investitsion faoliyatni boshqarish hududiy investitsion siyosatni samarali realizatsiya qilish tizimi funksional elementlarini o'zida mujassamlashtiradi. Hududiy investitsion faoliyatni samarali boshqarish hududlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashga investitsiyalarni to'g'ri yo'naltirish imkoniyatlarini yaratadi.

Hududlar iqtisodiy tizimini modernizatsiya qilish muammosini hal qilish hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini muvozanatlashtirish siyosatidan ularning mavjud investitsion potensialiga asoslangan samarali investitsion boshqaruv tizimiga asoslangan islohotlarning ilg'or tajribasini ommalashtirish tizimiga o'tishni taqozo etadi.

Davlat hududiy va korxonalar miqyosidagi investitsion siyosat maqsadlaridagi farq investitsiyalarni boshqarish tizimida vakolatli organlar tomonidan hal qilinadigan vazifalarning o'ziga xos xususiyatlari bilan izohlanadi. Nazariyada maqsadlarning ikki turi ajratiladi:

Shunday qilib, hududiy investitsiya siyosatining asosiy maqsadi kapital bozorida iqtisodiyotning ma'lum hajm va tuzilmadagi investitsiyalarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishi kerak bo'lgan taklifni yaratish va qo'llab-quvvatlashdir. Investitsion siyosatning asosiy vazifasi iqtisodiyotga investitsiya resurslari oqimini kengaytirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish va shu asosda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdan iborat.

Hududlar kesimida investitsiyalar ishlab chiqarish munosabatlarini intensivlashtirish, aholi daromad darajasini oshirish orqali ular turmush farovonligini ta'minlash orqali hududning milliy va jahon iqtisodiyotida raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Investitsiyalarning hududiy rivojlanishga qo'shgan hissasi ularning hudud iqtisodiyotiga ta'siri bilan belgilanadi.

Ushbu ta'sirni ifodalashning asosiy, eng muhim shakllarini iqtisodchi N. Yu. Sorokina quyidagicha tizimlashtiradi:

mintaqaning barqaror, xavfsiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosi sifatida uning yuqori iqtisodiy mustaqilligiga erishish;

hududiy iqtisodiyot tarmoqlarini, tarmoqlar mutanosib rivojlanishini ta'minlash;

fan-texnika taraqqiyoti yutuqlarini hududiy takror ishlab chiqarish jarayonlariga joriy etish uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish;

hududiy iqtisodiyotda ishlab chiqarilayotgan mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, ularning milliy va jahon miqyosida raqobatbardoshligini ta'minlash;

aholi bandligini ta'minlash, hudud aholisining mehnat va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun shart-sharoit yaratish uning farovonligi oshirishining asosi sifatida belgilanadi.

Fikrimizcha, hududiy investitsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning konseptual asoslaridan biri sifatida hududlarning muvozanatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash bilan birgalikda har bir hududda mavjud investitsion salohiyatga asoslangan holdagi investitsiya siyosati hududlar iqtisodiy imkoniyatlariga asoslangan holdagi samarali iqtisodiy taraqqiyotni ro'yobga chiqarishda muhim ahamiyatga egadir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar tahliliga ko'ra, investitsiyalarning real iqtisodiy samaradorligini baholash ko'rsatkichlari tizimida uch asosiy metodologik yondashuv mavjudligini kuzatish mumkin:

Statik tavsifdagi ko'rsatkichlar tizimiga asoslangan usullar (diskontlash tizimini hisobga olmaydigan yondashuvlar):

(a) Investitsiyalarni qoplash muddati (PP);

(b) Foydaning hisob me'yori (ARR);

(v) Investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi koeffitsiyenti — investitsiya loyihasidan olingan pul tushumlarining loyihaning butun muddati davomida investitsiyalarga nisbati orqali aniqlanadi;

(g) Sof pul tushumlari ko'rsatkichi — investitsiya loyihasi amal qilish muddati davomida tushgan pul oqimlaridan jami investitsiya xarajatlarini chegirib hisoblangan ijobiy nominal qiymatni anglatadi.

Dinamik ko'rsatkichlar tizimi — loyihaning vaqt o'tishi bilan rivojlanishini aks ettiradi. Bunda hisob-kitob loyihaning amal qilish davrida modellashtirish orqali amalga oshiriladi va tegishli pul oqimlari aniqlanadi. Dinamik ko'rsatkichlar loyihaning kreditlash, moliyalashtirish va boshqa statik ko'rsatkichlar bilan ifodalanmaydigan jihatlarini ham o'z ichiga oladi. Ushbu turdagi hisob-kitoblar murakkab bo'lib, odatda maxsus kompyuter dasturlari yordamida bajariladi.

Xarajat ko'rsatkichlari tizimi — investitsiya ta'sirini pul birliklarida ifodalaydi. U har qanday loyihani moliyalashtirish sxemasi uchun hisoblab chiqiladi va investor uchun maksimal foyda keltiruvchi loyihalarni tanlash imkonini beradi. Xarajat ko'rsatkichlari investitsiyalarning qaytaruvchanligi, daromad olish potentsiali hamda moliyaviy resurslardan eng maqbul foydalanish imkoniyatlarini baholashda muhim vosita hisoblanadi.

Investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash bo'yicha mavjud ko'rsatkichlar tizimi tahlili asosida qu-

yidagi xulosalarni keltirish mumkin:

Birinchidan, mavjud mezonlardan hech biri agrar sektorni investitsiyalash bo'yicha qaror qabul qilish uchun yetarli hisoblanmaydi.

Ikkinchidan, ayni paytda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishning barqaror rivojlanish ko'rsatkichlari va mezonlari tarkibi haqida yagona, aniq fikr mavjud emas.

Uchinchidan, mavjud statik va dinamik baholash usullari investitsiyalardan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan ichki tarmoq xususiyatlarini — jumladan, texnologik, kadrlar, iqtisodiy va moliyaviy imkoniyatlarni — yetarli darajada hisobga olmaydi. Bu omillar agrar sektorni barqaror rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi va natijada, investitsion faoliyatning asosiy maqsadlariga erishish muddatlariga ham sezilarli darajada ta'sir qilishi mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jadal jalb etish uchun mavjud loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholashda pul oqimlarini diskontlash asosida investitsiyalarning ichki samaradorligini baholovchi tashqi usullar bilan bir qatorda miqdoriy usullardan ham foydalanish zarur.

Shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish tizimining barqaror rivojlanishiga oid yagona ko'rsatkichlar majmuasi mavjud emas. Tarmoqdagi loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholashda qo'llanilayotgan statik va dinamik usullar esa mavjud salohiyatli iste'molchilar sharoitida investitsiyalarning real, ichki imkoniyatlardan foydalanish xususiyatlarini e'tiborga olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ugurchiyev O.B., Ugurchiyeva R.O. (2018) Strategiya diversifikatsii pererabatyvayushchikh predpriyatiy APK kak forma adaptatsii k izmenyayushcheyso kon'yunkture rynka. — Vestnik Akademii znaniy, №3 (26).
2. Petrova Ye.A., Kalinina V.V., Shevandrin A.V. (2014) Metodologicheskie problemy i printsipy formirovaniya sistemy otsenki effektivnosti territorial'nogo upravleniya s uchetom strategicheskikh orientirov razvitiya. — Ekonomika regiona, №4, b. 261–271.
3. Bekmurodov A.Sh. va boshq. (2013) Global iqtisodiy inqiroz davrida O'zbekiston moliya sektori: muammolar, natijalar va istiqbollar. Ilmiy monografiya. — Toshkent: Moliya nashriyoti.
4. Mustafakulov Sh.E. (2017) O'zbekistonda investitsion muhit jozibadorligini oshirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi.
5. Abduraximova S.A. (2012) Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida investitsiya jarayonlarini makroiqtisodiy tartibga solish. Iqtisodiyot fanlari nomzodi dissertatsiyasi. — Toshkent: TDIU.
6. Valiyev B.B. (2021) O'zbekistonda hududlar iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda investitsiya salohiyatini oshirish mexanizmi. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati, 08.00.12 – "Mintaqaviy iqtisodiyot". — Toshkent.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100